

УДК 343

DOI 10.37749/2308-9639-2026-1(277)-5

П. А. ВОРОБЕЙ,доктор юридичних наук,
професор

Orsid: orsid.org/0000-0003-24701920

М. Й. ВІЛЬГУШИНСЬКИЙ,доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Orsid: orsid.org/0000-0002-0630-9055

О. В. ДРАГАН,доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Orsid: orsid.org/0000-0002-5696-6360

МОТИВ І МЕТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРИ ДЕЗЕРТИРСТВІ

У вказаній статті аналізується питання мотиву і мети кримінально-протиправної поведінки при дезертирстві. Приділяється особлива увага вчиненню аналізованого кримінального правопорушення військовослужбовцями. Вказується на головні умови і причини, які були результатом вчинення дезертирства. З'ясування вказаних умов і причин дасть можливість більш глибоко вивчити саму природу аналізованого військового кримінального правопорушення. Акцентується увага на постійному розвитку, зміні та перетворенні мотиву, який має суб'єктивно-об'єктивний характер.

Вказується на тому, що кримінально-протиправна поведінка особи містить різноманітні мотиви, серед яких найбільш домінуючими є користь, помста, бажання показати удавану перевагу над іншими військовослужбовцями тощо. Однак всі вони ще не розкривають всієї сукупності причин кримінального правопорушення. Аналізується мета дезертирства і підкреслюється її органічний взаємозв'язок з мотивом. Мотивація є безпосередньо суб'єктивною причиною кримінально-протиправної поведінки, але в ній акумулюється вся сукупність об'єктивних причин, специфічно проявляючись через призму мотиваційної сфери особи правопорушника. Аналізуються можливі наслідки вчиненого кримінального правопорушення, де в особи (військовослужбовця) можуть виникнути відчуття каяття, страху за своє майбутнє тощо. В такій ситуації особа починає усвідомлювати результати запланованого і досягнутого, бажаного і дійсного.

Ззначається, що мета аналізованого кримінального правопорушення – це кінцевий результат протиправної діяльності особи, оскільки вона прагне досягти його. Мета кримінального правопорушення може впливати на його кваліфікацію і на окремі інститути кримінального права. Вказується на відмежувальні ознаки дезертирства від самовільного залишення

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

військової частини або місця служби (ст.407 КК). Пропонується доповнити об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст.408 КК терміном «зовсім», що буде логічним з точки зору мети.

Ключові слова: дезертирство, мотив, мета, мотивація, військовослужбовець, самовільне залишення військової частини або місця служби, суб'єктивно-об'єктивний характер, кримінально-протиправна поведінка особи, правозастосування, кваліфікація, відмежування.

Метою дослідження є аналіз мотиву і мети кримінально-протиправної поведінки при дезертирстві.

Задачі дослідження: в процесі аналізу кримінально-протиправної поведінки військовослужбовця при дезертирстві показати, яку роль і значення мають мотив і мета при вчиненні аналізованого військового кримінального правопорушення. Відмежувати дезертирство від самовільного залишення військової частини або місця служби.

Методи дослідження: Основу роботи складають деалектичний, системно-структурний, формально-логічний, жогматичний та порівняльний методи.

У юридичних джерелах поняття дезертирство означає як самовільне залишення військової частини або місця служби з метою ухилитися від військової служби, а також нез'явлення з тією метою на службу у разі призначення, переведення, з відрядження, відпустки або лікувального закладу (ст.408 КК). Зразу виникає логічне запитання. Що спонукає військовослужбовця до самовільного залишення військової частини або місця служби. Які мотиви і мета рухають військовослужбовця до вчинення кримінального правопорушення?

За визначенням науковців мотив слід розуміти як юридично значущу ознаку суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, зміст якої становлять спонукання до досягнення певного результату (мети), обумовлені потребами, які викликають у неї рішучість вчинити протиправне діяння і повинен відображати вольовий та усвідомлений характер. Підґрунтя мотиву містить потреби людини, домінуючими з яких є фізіологічні (природні). Перебуваючи у постійному розвитку, зміні та перетворенні, мотив має суб'єктивно-об'єктивний характер.

Кримінально-протиправна поведінка особи містить різноманітні мотиви, серед яких домінуючими є користь, помста, бажання особи показати удавану перевагу над іншими військовослужбовцями, невдоволення ставленням потерпілого до обов'язків військової служби, антипатія до особи потерпілого і т. ін. – не розкривають всієї сукупності причин кримінального правопорушення, але відображають його основний зміст[1,с.140].

Мотивація є безпосередньою суб'єктивною причиною кримінально-протиправної поведінки, але в ній акумулюється вся сукупність об'єктивних причин, специфічно проявляючись через призму мотиваційної сфери особи злочинця. В злочинному діянні вона виконує не тільки функцію безпосереднього збудника до дії, але і функцію фільтра при оцінці і відборі суб'єктом всього того, що сприяє чи заважає задоволенню актуального бажання, функцію старту, контролю і корекції поведінки, спрямованої на досягнення поставленої мети. Мотивація є «внутрішнім стержнем» генезису кримінально-протиправної поведінки, яка складається із взаємозалежних між собою елементів: 1) актуалізації потреби чи іншого детермінанта; 2) виникнення і формування конкретного мотиву; 3) пошук цілі; 4) пошук шляхів, засобів, способів досягнення цілі; 5) прогнозування можливих дій, бажаних і небажаних наслідків, в т. ч. і можливого покарання; 6) прийняття рішення діяти; 7) здійснення контролю і корекції дій; 8) аналіз наслідків, які наступили, порівняння досягнутого з бажаним; 9) каяття або вироблення захисного мотиву [1,с.140-141].

Мотив характерний для будь-якої кримінально-протиправної поведінки. Кожна суспільно-небезпечна дія або бездіяльність, вчинені з прямим чи непрямым умислом, кримінально-протиправною самовпевненістю

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

чи кримінально-протиправною недбалістю є вольовою і свідомою. І будь-яка вольова і свідомо дія (бездіяльність) є мотивованими і цілеспрямованими, тобто вчиняються за певного мотиву і для досягнення певних визначених цілей. У залежності від форми вини можна говорити лише про різницю в бажанні винного щодо настання тих чи інших наслідків [1, с. 141]. Мотив кримінально-правової поведінки може бути охарактеризований, як внутрішнє спонукання, детерміноване зовнішнім середовищем. У мотиві відображена єдність інтелектуальних, емоційних і вольових якостей особи, які взаємодіють із соціальним середовищем. Це має значення для розуміння природи мотиву і мотивації в цілому, але не дають можливості відрізнити мотив злочинної поведінки від мотивів правомірної діяльності. Важливою особливістю мотивів протиправної поведінки є їх відносна антисоціальна спрямованість. Головним моментом, який визначає соціальну оцінку мотиву, є не вид спонукань, а до якої системи відносин з реальним світом належить результат мотивованої поведінки, тобто у якому співвідношенні знаходиться мотив особи з суспільними інтересами [1, с. 142]. Задоволення своїх бажань військовослужбовцями, які вчиняють кримінально-протиправні діяння знаходять там, де має місце порушення вимог чинного законодавства, статутних вимог, де об'єктивно зберігається безкарність.

Встановлення мотивів кримінального правопорушення під час його кваліфікації та розгляду кримінального провадження в суді часто недооцінюється, що призводить до помилок і порушення ряду принципів кримінального права. Мотив є рушійною силою будь-якого акту поведінки особи, у томі числі кримінально-протиправної. Вибір неправомірних шляхів, засобів і способів досягнення цілі, здійснюється правопорушниками за ознакою більшої доступності в умовах обмеження об'єктивних і суб'єктивних можливостей досягнення тих же цілей правомірним шляхом.

Суб'єктивні передумови вибору кримінально-протиправної поведінки, пов'язані

з особистістю правопорушника, його знаннями, досвідом, звичками, здібностями і навіть природними задатками, які, як може показатися суб'єкту, не дозволяють досягти бажаних цілей правомірним шляхом. Обмеженість, загальне і правове невігластво, легковажність – постійні союзники вибору кримінально-протиправної поведінки [1, с. 144]. У прийнятті рішення щодо своєї кримінально-протиправної поведінки є всі ознаки складу майбутнього кримінального правопорушення. Особа протиставляє своє бажання суспільним інтересам, ігноруючи при цьому будь-які приписи чи заборони. Особисте і суспільне у цьому випадку можливе лише для маскування вчинення кримінально-протиправного діяння. Віддаючи перевагу кримінально-протиправній поведінці, особа ще більше втрачає адекватність відображення реальної діяльності [1, с. 145]. Мотивація кримінально-правової поведінки може змінюватися у процесі вчинення кримінального правопорушення в залежності від наявної ситуації та інших обставин, які можуть вплинути на особу.

Аналізуючи можливі наслідки вчиненого кримінального правопорушення в особи можуть виникнути відчуття каяття, страху, за своє майбутнє тощо. Разом з тим, слід зазначити, що каяття не впливає на мотивацію кримінального правопорушення. В такій ситуації особа починає усвідомлювати результати запланованого і досягнутого, бажаного і дійсного. Крім того, потрібно враховувати, що у ч. 1 ст. 91 КПК України мотив також визначається, як ознака, що підлягає доведенню у кримінальному провадженні, що свідчить про вагоме значення мотиву злочинної поведінки у кожному випадку вчинення суспільно-небезпечного діяння. Також і окремі норми КК України містять вказівку на мотив злочину, як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони складів злочинів, у яких дана ознака набуває статусу обов'язкової. [2, с. 464]. Завдяки цьому визначення природи, поняття та сутності мотиву кримінального правопорушення набуває особливої актуальності. Термін «мотив» походить від лат. «mōtus», що

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

означає «рух», або грец. «moveo», що означає «те, що рухає». Він вживається для визначення кола різних чинників, які впливають на будь-яку діяльність. [3, с. 27].

У теорії кримінального права загальновизнаним є положення про те, що мета злочину – це загальне уявлення особи про кінцевий результат своєї злочинної діяльності [4, с. 127; 5, ст. 182-183]. Отже це те, чого суб'єкт злочину намагається (прагне) досягти, вчинюючи передбачене КК України злочинне діяння [6, с. 388]. Мета кримінального правопорушення є самостійною категорією та самостійною ознакою суб'єктивної сторони. Мета кримінального правопорушення у багатьох випадках безпосередньо впливає на кримінальну відповідальність особи, оскільки визначається законодавцем як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони.

Мета кримінального правопорушення, як і мотив підлягає обов'язковому доведенню у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 91 КПК). Конкретизація обвинувачення є ґрунтом з законності, оскільки лише конкретизація обвинувачення забезпечує гарантії прав особи і дотримання закону, а також можливості доказування чи спростування обвинувачення [7, с. 10]. З метою кримінального правопорушення пов'язана значна кількість проблемних питань, які потребують свого вирішення.

Особливо це питання стає актуальним, коли йдеться мова про кваліфікацію кримінальних правопорушень. Труднощі обумовлені тим, що мета є особливим психічним утворенням, а тому недоступна для безпосереднього сприйняття іншими особами (не носіями цієї мети), і всі висновки щодо її наявності (відсутності) у діях суб'єкта злочину ґрунтуються лише на об'єктивних ознаках конкретного злочину. Також виникають проблеми у випадку наявності у вчиненому злочині проміжної та кінцевої мети, особливо, якщо в результаті вчинення злочину було досягнуто лише проміжну мету: в таких випадках виникає питання, чи кваліфікувати цей злочин як замах на вчинення злочину для досягнення кінцевої мети або як закінчений

злочин щодо досягнення проміжної мети [6, с. 389]. Вчинюючи кримінальне правопорушення особа прагне досягти бажаної мети, тобто досягти свого кримінально-протиправного результату.

У даному випадку йдеться мова не про діяльність цієї особи взагалі, а про її діяльність по відношенню до кримінального правопорушення. Результат такої діяльності є ознакою мети, кінцевим підсумком певної діяльності, який завершує кримінально-протиправне діяння. Мета є рушійною силою поведінки будь-якої особи, а тим більше, коли йдеться мова про кримінальне правопорушення. Це свідоме відображення у найбільш істотних рисах уявного бажаного майбутнього результату, який визначає загальний характер і системну впорядкованість актів злочинного діяння і може бути предметним або спрямованим на вчинення конкретного діяння [6, с. 397]. Мету кримінального правопорушення не можна відокремлювати і розглядати окремо від інших його знак, оскільки вона (мета) поряд з виною та іншими факультативними ознаками, розкриває зміст суб'єктивної сторони.

Особлива частина Кримінального кодексу України містить в собі 93 статті, де вживається словосполучення «з метою». Окрім того, у 78 основних складах злочинів Особливої частини КК України визначається мета злочину. Як вбачається із вищесказаного, мета злочину може впливати на кваліфікацію злочину і окремі інститути кримінального права, а саме: 1) вперше встановлено, що мета злочину може мати місце в межах складів злочинів, вчинених за наявності злочинної самовпевненості, як виду необережної форми вини; 2) мета може мати місце як у злочинах з матеріальним складом, так і у злочинах з формальним складом; 3) особливою є роль мети злочину і відсутність бажаного результату визначити при встановленні мети злочину, досягнення якої прагнув суб'єкт; 4) мета злочину може враховуватися в межах суб'єктивної сторони складу злочину при розмежуванні окремих форм співучасті у злочині [6, с. 412-413].

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Диспозиція ст. 408 КК безпосередньо вказує на таку факультативну ознаку суб'єктивної сторони, як мета – ухилитися від військової служби. Разом з тим, вказана норма не містить в собі чіткого визначення мети військовослужбовця ухилення від військової служби. На наш погляд, мета самовільного залишення військової частини або місця служби полягає у будь-яких проявах, з метою ухилитися від військової служби (дезертирство). Поряд з військовим кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 408 КК, існує ще одна норма, яка також передбачає кримінальну відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК).

Мотив і мета вказаних норм подібні, оскільки військовослужбовець у двох випадках намагається ухилитися від військової служби. Однак, як свідчить судова практика, відмежування між ними (нормами) проводиться по суб'єктивній стороні, а саме по меті, оскільки конструкція диспозиції ст. 407 КК, передбачає тимчасове ухилення від обов'язків військової служби, а вчинення дезертирства (ст. 408 КК) передбачає повне, взагалі ухилення від військової служби. Практичний словник синонімів української мови за ред. С. Караванського поняття «взагалі ухилитись» трактується наступним чином: «Зовсім – пр., цілком, повністю, сил, геть-чисто, абсолютно, жм. геть то, як є, досі; дуже, занадто, до краю, доостанку, остаточно, Р. назавжди»; «Повністю пр., цілком, геть чисто, р. повнотою, згола, с. цілком і повністю, з усією повнотою, в усій повноті; до кінця; (до решти) до пня, до ноги, дощенту, упень; цілком»; «Взагалі – пр., загалом, у загальному, в

цілому, як правило універсально» [8]. Новий тлумачний словник української мови дає наступне поняття дезертирства, а саме: «Втеча від військової служби або ухиляння від призову до армії // перен. Нехтування своїми громадськими або службовими обов'язками, ухиляння від праці» [9].

Відмежовуючи кримінальне правопорушення, передбачене ст. 408 КК, від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 407 КК, М. І. Хавронюк зазначає, що вони відрізняються головним чином своєю суб'єктивною стороною. Обов'язковою ознакою дезертирства є мета: військовослужбовець має намір ухилитись від військової служби протягом не трьох діб, місяця, двох місяців, тобто не тимчасово, а ухилитись від військової служби взагалі, зовсім, назавжди [10, с. 1150]. На наш погляд, для більш вдалого відмежування дезертирства від самовільного залишення військової частини або місця служби, об'єктивну сторону дезертирства слід доповнити терміном «зовсім», де буде видно і чітко зрозуміло, що мова йде безпосередньо про дезертирство. Якраз на це поняття повинна вказувати мета, яка є ознакою суб'єктивної сторони аналізованого кримінального правопорушення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що встановлення мотиву і мети кримінального правопорушення, передбаченого ст. 408 КК України, має важливе не тільки теоретичне, але й практичне значення, оскільки від вказаних факультативних його ознак суб'єктивної сторони залежить не лише кваліфікація і призначення покарання, але й застосування окремих інститутів кримінального права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпенко М. І. Військова кримінологія: кримінологічні аспекти запобігання та протидії військовій злочинності: наук. практ. посіб. / наук. ред. П. П. Богуцький. Київ: Юрінком Інтер, 2025. С. 140-142, 144-145.
2. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник / Р. В. Вереша. К.: Атіка, 2006. С. 464.
3. Золотарьова І. М. Психологія: конспект лекцій / І. М. Золотарьова. Х.:ХНУМГ, 2015. 27 с.
4. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. А. Клименко, К.: МАУП, 2004. С.127.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

5. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: Юрінком Інтер, 2005. С. 182-183.
6. Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину: монографія / Р. В. Вереша. К.: Алерта, 2017. С. 388, 389, 397, 412-413.
7. Воробей П. А. Теорія і практика кримінально-правового ставлення в вину: Монографія. Київ: Видавництво Національної академії внутрішніх справ України, 1997. С.10.
8. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови / С.Й.Караванський. 2-ге., доп. й опрац. К.: «Українська Книга», 2000. [Електронний ресурс] Режим доступу: [ridnamova.org / slovniksinoimivkaravanskogo](http://ridnamova.org/slovniksinoimivkaravanskogo).
9. Новий тлумачний словарь української мови у 4-х томах, 1 том: Київ. Видавництво «Аконіт» 1999.
10. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 8-ме вид., перероб. і доп. Х.: Фактор, 2011. С. 1150.

REFERENCES

1. Karpenko M. I. Military criminology: criminological aspects of preventing and combating military crime: scientific practical manual / scientific editor P. P. Bogutsky. Kyiv: Jurinkom Intter, 2025. P. 140-142, 144-145.
2. Veresha R. V. Subjective elements of the basis for criminal responsibility: textbook / R. V. Veresha. Kyiv: Atika, 2006. P. 464.
3. Zolotareva I. M. Psychology: lecture notes / I. M. Zolotareva. Kh.: KhNUMG, 2015. 27 p.
4. Aleksandrov Yu. V. Criminal law of Ukraine. General part: textbook / Yu. V. Aleksandrov, V. A. Klymenko, Kyiv: MAUP, 2004. P. 127.
5. Criminal Law of Ukraine. General part: textbook / M. I. Bazhanov, Yu. V. Baulin, V. I. Borisov and others; ed. M. I. Bazhanov, V. V. Stashisa, V. Ya. Tatsiya. 2nd ed., revised and supplemented. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. P. 182-183.
6. Veresha R. V. Theoretical and applied aspects of the subjective side of the crime: monograph / R. V. Veresha. Kyiv: Alerta, 2017. P. 388, 389, 397, 412-413.
7. Vorobey P. A. Theory and practice of criminal-legal attitude to guilt: Monograph. Kyiv: Publishing house of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine, 1997. P. 10.
8. Karavansky S. Y. Practical dictionary of synonyms of the Ukrainian language / S.Y. Karavansky. 2nd ed., supplemented and edited by K.: "Ukrainian Book", 2000. [Electronic resource] Access mode: [ridnamova.org / slovniksinoimivkaravanskogo](http://ridnamova.org/slovniksinoimivkaravanskogo).
9. New explanatory dictionary of the Ukrainian language in 4 volumes, 1 volume: Kyiv. Publishing house «Akonit» 1999.
10. Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine / edited by M. I. Melnyk, M. I. Khavronyuk. 8th ed., revised and supplemented by Kh.: Factor, 2011. P. 1150.

Vorobey P. A., Vilhushynsky M. Y., Dragan O. V. Motive and purpose of criminal-illegal behavior in desertation.

The article analyzes the issue of the motive and purpose of criminal and unlawful behavior in desertion. Special attention is paid to the commission of the analyzed criminal offense by military personnel. The main conditions and reasons that resulted in the commission of desertion are indicated. Clarification of the specified conditions and reasons will provide an opportunity to more deeply study the very nature of the analyzed military criminal offense. Attention is focused on the constant development, change and transformation of the motive, which has a subjective-objective nature.

It is indicated that the criminal and unlawful behavior of a person contains various motives, among which the most dominant are benefit, revenge, the desire to show an apparent superiority over other military personnel, etc. However, all of them do not yet reveal the entire set of reasons for the criminal offense. The purpose of desertion is analyzed and its organic relationship with the motive is emphasized. Motivation is a direct subjective cause of criminal and unlawful behavior, but it accumulates the entire set of objective reasons, specifically manifested through the prism of the motivational sphere of the offender. The possible consequences of the committed criminal offense are analyzed, where a person (military serviceman) may experience a feeling of remorse, fear for his future, etc. In such a situation, a person begins to realize the results of the planned and achieved, desired and actual.

It is noted that the goal of the analyzed criminal offense is the final result of the person's illegal activity, since he strives to achieve it. The goal of the criminal offense can affect its qualification and individual institutions of criminal law. The distinguishing features of desertion from the unauthorized abandonment of a military unit or place of service are indicated (Article 407 of the Criminal Code). It is proposed to supplement the objective side of the criminal offense provided for in Article 408 of the Criminal Code with the term «absolutely», which will be logical from the point of view of the goal.

Keywords: desertion, motive, goal, motivation, serviceman, unauthorized abandonment of a military unit or place of service, subjective-objective nature, criminal and illegal behavior of a person, law enforcement, qualification, demarcation.